

POMOC OBĚTEM DOMÁCIHO NÁSILÍ

Příručka určená pomáhajícím profesím

I. díl

Zpracovala Persefona, o.s. Aktualizované vydání, září 2007

Bc. Jitka Čechová
Mgr. Hana Langhansová
Mgr. Anna Hořínová
Mgr. Zuzana Mrázková
Mgr. Eva Oujezská

Obsah

Obsah.....	2
1. Co to je „domácí násilí“	4
2. Formy domácího násilí	5
3. Mýty a stereotypy, které podporují rozšířenost domácího násilí	6
4. Statistický výskyt domácího násilí.....	6
5. Příčiny domácího násilí	9
Makrosystém a domácí násilí	10
Exosystém a domácí násilí	11
Mikrosystém a domácí násilí	11
Ontogenetická rovina.....	12
Genderová teorie	12
6. Psychologie oběti.....	13
Psychické příznaky oběti domácího násilí.....	13
Proč oběť neodejde nebo proč se znovu vrátí?.....	14
Problematické chování oběti.....	14
Tělesné reakce	15
Emocionální reakce	15
Kognitivní reakce	16
Změny chování	16
Posttraumatická stresová porucha.....	16
7. Vliv DN na psychiku a vývoj dítěte.....	16
8. Psychologie pachatele.....	17
Typologie dle Holtzworth-Monroe a Start	17
Charakteristika násilníků	17
9. Principy poradenství.....	18
10. Krizový a bezpečnostní plán	19
Je-li osoba napadána nebo ohrožována v domácím prostředí je důležité	19
Jak se ochránit mimo domov?	19
Jak se ochránit v práci?	20
Jak se ochránit u soudního jednání?	20
Bezpečnostní plán pokud se oběť chystá partnera opustit.....	20
Bezpečnostní balíček pro případ nutnosti rychle opustit domácnost	21
11. Právní aspekty domácího násilí	21
Zákon o Policii ČR.....	23
Oprávnění policisty vydat rozhodnutí o vykázaní	24
12. Trestné činy, ke kterým dochází v souvislosti s DN, přestupky	26
Možnosti potrestání pachatele.....	26
Jednání, které není právně postižitelné.....	26
Přestupky proti občanskému soužití dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích	26
Trestné činy páchané v souvislosti s domácím násilím	28

Trestní řízení	30
13. Postavení poškozené/ho v trestním řízení.....	33
Práva poškozené osoby	34
14. Rozvod manželství v případech domácího násilí	34
Rozhodování o výchově nezletilých dětí.....	36
Stanovování výživného	36
Předběžná opatření o výchově nezletilých dětí.....	37
Styk dítěte s rodičem, se kterým nežije ve společné domácnosti.....	38
15. Problematika bydlení v případech domácího násilí	38
16. Předběžné opatření na vykázaní násilné osoby.....	41
Použité prameny.....	42
Doporučená literatura.....	43

1. Co to je „domácí násilí“

Pojem „**domácí násilí**“ označuje fyzické, psychické a sexuální násilí mezi blízkými osobami, které se odehrává zpravidla v soukromí, je **opakované** a má **eskalující** tendenci. Zahrnuje veškeré násilí, které probíhá za zdmi domova. Může směřovat nejen k partnerům a manželům, ale i ke starým lidem, dětem a zdravotně postiženým. Vyskytuje se v případech, kdy lze konstatovat **nerovnováhu moci**. Domácí násilí není možné zaměňovat s partnerskou hádkou či rozepří. Při ní totiž proti sobě stojí dvě rovnoprávné osoby, které jsou v podobném postavení a vyměňují si názory. V případech domácího násilí ale proti sobě stojí bezmocná a vystrašená oběť, která se obává „trestu“ či napadení, a pachatel, který se skrze použití moci snaží oběť ovládnout a donutit k tomu, co chce on. Platí, že domácí násilí nemá nikdy zcela jasné motivy a také nikdy samo od sebe neskončí.

Typickou a převládající formou násilí v rodině je násilí **muže** vůči jeho **partnerce**. Mohou se ale vyskytnout i případy opačné, popř. násilí mezi osobami **stejného pohlaví** či **mezi generacemi**. Jednou z příčin agresivního jednání pachatele může být naučený vzorec chování, který převzal z původní rodiny.

K určujícím znakům domácího násilí patří zejména:

- Soukromí jako místo činu
- Blízký vztah pachatele a oběti (citová vazba)
- Moc a kontrola
- Opakování a stupňování
- Násilí začíná často velmi nenápadně
- K násilí ve vztahu nedochází neustále, střídají se období násilí a relativního klidu, případně tzv. „medové dny“, které následují po napadení

2. Formy domácího násilí

- **psychické** (ponižování, vyhrožování, vzbuzování strachu, nesmyslné příkazy, kontrola, psychohry, izolace od přátel a příbuzných apod.)
- **fyzické** (fackování, bití pěstmi, kopání, škrčení, dušení, popálení, vláčení za vlasy apod.)
- **sexuální** (nucení k sexuálním praktikám, znásilnění apod.)
- **ekonomické** (pachatel kontroluje příjmy rodiny, oběť jej musí žádat o finanční prostředky na provoz domácnosti, je na něm ekonomicky závislá apod.)

Vyjma psychického násilí se zřídka setkáváme jen s jedinou izolovanou formou, pravidlem bývá jejich kombinace.

K dalším projevům domácího násilí patří:

- **Izolace** - odpojení telefonu, separace oběti od známých, pachatel kontroluje, co oběť říká do telefonu rodičům...
- **Překážky v každodenním životě / vyčerpání** - kontrolní telefonáty domů, odpírání spánku...
- **Znehodnocování** – neustále opakované nadávky a ponižování ...
- **Hrozby** - ničení věcí, výhružky typu "tebe si najdu všude" ...
- **Demonstrace moci** - žádný přístup k rodinnému kontu, oběť musí o peníze prosit, zákazy...
- **Nucení k triviálnímu a nesmyslnému jednání** - ručníky musí být poskládány na určitý způsob, příkaz čistit podrážky bot...
- **Příležitostná náklonnost** - nečekaný dárek, překvapivý rodinný výlet...
- **Zkreslené vnímání** - "nezasloužím si lepšího", jeho žárlivost je láska, vlastně je to dobrý člověk...

3. Mýty a stereotypy, které podporují rozšířenost domácího násilí

- Domácí násilí se odehrává v sociálně slabších rodinách
- Domácí násilí se v naší společnosti vyskytuje jen zřídka
- Je způsobeno alkoholem
- Jedná se o soukromou záležitost
- Pokud oběť s pachatelem zůstává, asi jí to vyhovuje
- Pravda bývá někde uprostřed, vinu nelze svalovat pouze na stranu pachatele
- Týranou ženu i pachatele je možné poznat na první pohled
- Měl by to řešit manželský poradce
- Žena má být podřízena muži, muž je hlava rodiny
- Žárlivost znamená lásku
- Muži a ženy se dopouštějí násilí na sobě stejnou měrou
- Násilníci nejsou schopni ovládnout svůj hněv
- Oběť musí být hloupá, jestliže je to ochotná snášet
- Musí dělat něco, čím provokuje
- Oběť bude volná a v bezpečí, v případě, že násilníka opustí

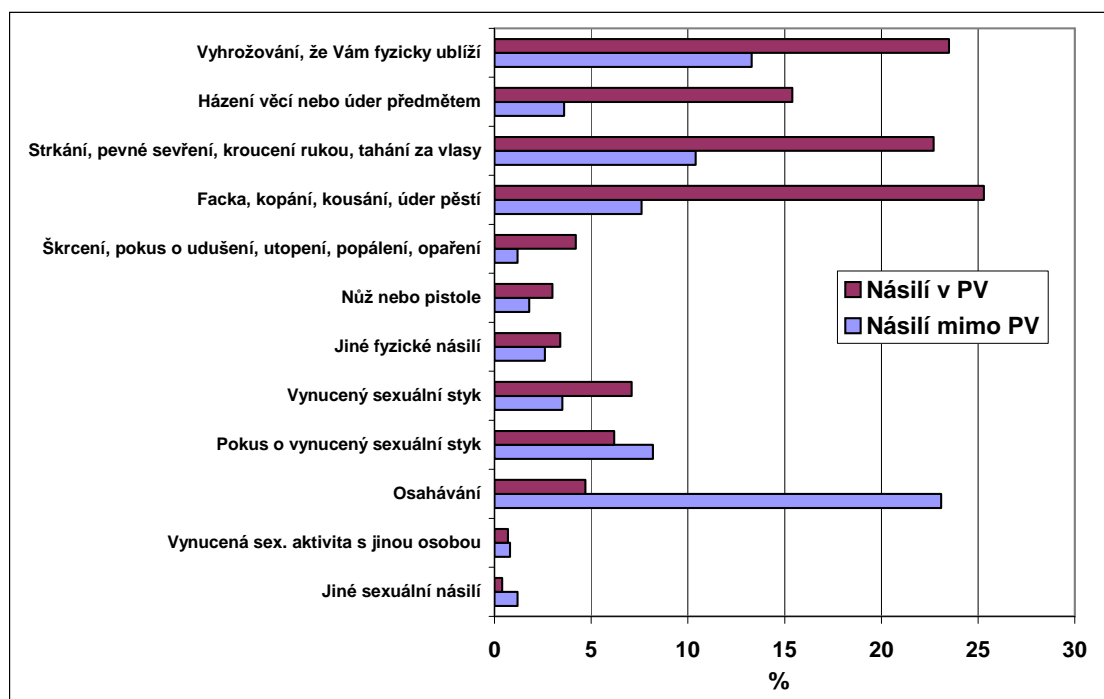
4. Statistický výskyt domácího násilí

V České republice se potýkáme s nedostatkem reprezentativních průzkumů, které by mapovaly rozšířenost tohoto jevu ve společnosti.

Mezinárodní výzkum násilí na ženách (Filozofická fakulta UK a Sociologický ústav AV ČR, 2004)

V České republice bylo osloveno 1 980 respondentek, zkoumána byla míra viktimizace žen ze strany mužů. Bylo zjišťováno násilí ze strany partnera a násilí ze strany jiného muže než partnera (kamarád, známý, příbuzný, cizí muž apod.).

Z výzkumu vyplynulo, že zhruba 38 % žen v České republice zažilo během svého života alespoň některou z uvedených forem násilí za strany svého partnera (současného nebo bývalého manžela / přítele) a takřka shodný podíl žen (37 %) má zkušenosti s násilím ze strany jiného muže než partnera. Násilí v partnerském vztahu však nabývalo mnohem brutálnějších forem, jak je patrné z následující tabulky.

Zdroj: Sociologický ústav Akademie věd

PV = partnerský vztah

Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s. zveřejnili 2.9.2006 výsledky 2., srovnávacího reprezentativního výzkumu o domácím násilí v ČR.

16%	hladina výskytu domácího násilí v ČR (opakovaným výzkumem potvrzena) u populace starší 15 let.
80 %	rodin, v nichž dochází k násilí mezi partnery, žijí děti
60%	těchto rodin se násilí odehrává přímo před jejich zraky

V roce 2006 provedla organizace **Liga lidských práv (nyní Persefona)** ve spolupráci s 8 partnery monitoring výskytu domácího násilí v Jihomoravském kraji. Dotazník vyplnilo 359 klientek/klientů, kteří byli oběťmi domácího násilí, nejednalo se tedy o reprezentativní vzorek. Zaměřením monitoringu bylo získat profil oběti a jejich hlavních potřeb, problémů a bílých míst.

Vztah oběti a agresora	
81%	Intimní partner (manžel/ka, exmanžel/ka, druh/družka)
5%	Otec, matka
8%	Syn/dcera
2%	Tchán/tchýně
Sociální a ekonomický status oběti	
37%	Zaměstnaná
20%	Nezaměstnaná
27%	Rodičovský dovolená
12,4%	Starobní, invalidní důchod
1,5%	V domácnosti
Děti jako svědci domácího násilí	
72,7%	Děti jsou svědky domácího násilí
11,4%	Násilí směřuje přímo k dětem

Statistika organizace pomáhající obětem domácího násilí, sexuálního obtěžování a znásilnění - **Persefony o.s.** za rok 2007:

Forma kontaktu	Počet
Počet klientů/klientek	106
Počet osobních konzultací	464
Počet telefonických porad	634
Počet e-mailových konzultací	34

Ukazatel	Počet	Procentuální vyjádření
Muži	6	1,3%
Senior/ka (starší 65 let)	36	7,8%
Zdravotně postižený	4	0,8%

5. Příčiny domácího násilí

Domácí násilí je specifické po stránce motivace. Téměř všechny teorie zdůrazňují, že fyzické, psychické i sexuální násilí mezi mužem a ženou uvnitř partnerského vztahu má zásadně jiné pohnutky a posilovače než běžné kriminální násilí. Jednoduše řečeno domácí agresor není kriminálník. Sám se za takového nepokládá, nemá totiž pocit, že by páchal velké nepravosti. Faktem je, že jednotlivé výpady i domácí násilí v celku nic konkrétního neřeší a pachatel nepoužívá agresi k cíli či účelu, který by otevřeně deklaroval. Domácí násilí není instrumentální ani typicky afektivní (to jest páchané ve stavu silného emocionálního rozrušení).

Domácí násilí je složitě a komplexně podmíněným jevem. V celkovém obrazu i v každém jednotlivém případě se uplatňují různé skupiny příčin. Jejich váha může být různá, může se i měnit například v závislosti na vývojových tendencích ve

společnosti. Proto jsou dnes již překonané jednofaktorové teorie pokoušející se vysvětlit příčiny domácího násilí.

Mezi jednofaktorové teorie domácího násilí se řadily následující: psychologické teorie domácího násilí, sociologické teorie domácího násilí, biologicko - genetické teorie domácího násilí.

V dnešní době je dominantní multifaktorový model příčin domácího násilí. Jednou z nejznámějších multifaktorových koncepcí je kauzální model D.G. Duttona, který pracuje se 4 strukturálními rovinami zdrojů a příčin domácího násilí:

- **makrosystémové příčiny**
- **exosystémové příčiny**
- **mikrosystémové příčiny a**
- **ontogenetické vlivy (příčiny).**

Makrosystém a domácí násilí

Domácí násilí je ve společnosti podporováno a udržováno převládající hierarchií hodnot, která je založena na nadvládě a dominanci mužů. Patriarchální smýšlení má dvě dominanty:

- pevně zakořeněnou víru, že společnost musí být hierarchicky uspořádaná
- pevně zakořeněnou víru, že vůdčí role v této hierarchii přísluší muži.

Makrosystém vytváří rámec, příznivé klima udržující potenciál domácího násilí.

Exosystém a domácí násilí

Pod výrazem exosystém se chápe bezprostřední životní (sociální) okolí jednotlivců. Exosystém zahrnuje formální a neformální sociální struktury, se kterými přichází konkrétní osoba na své životní cestě do kontaktu. Tyto struktury určují, ovlivňují či přímo omezují chování jednotlivce. Jde vlastně o předivo vztahů, které poutají rodinu k makrosystému. Konkrétními faktory, které přispívají ke zneužívání uvnitř rodiny, mohou být nezaměstnanost, nízký příjem, nízká vzdělanost komplikující dané osobě přístup k síti sociálních institucí atd. Exosystém tak může generovat spouštěče (startéry) i nárazníky (tlumiče) domácího násilí.

Mikrosystém a domácí násilí

Mikrosystém je reprezentován samotnou rodinou. Uvnitř této sociální jednotky mohou vznikat takové konstelace situací a okolností, které zvyšují náchylnost k propuknutí domácího násilí. K takovým rizikům plynoucím ze samotné podstaty rodinného soužití se řadí např.:

- privátnost (komplikuje uplatnění mechanismů sociální kontroly)
- právo na ovlivňování svých členů (rodina disponuje neformálním právem silně ovlivňovat chování svých členů)
- předepsané role (chování členů rodiny je regulováno obecnými předpisy rolí, které bazírují na jiných principech, než jsou osobní kompetence a zájmy jejích členů)
- obsáhlé, hluboké poznání druhých (partneři se obvykle dobře znají, dovedou vzájemně odhadnout své reakce a způsoby chování ve standardních i krizových situacích, vědí, co si k sobě mohou dovolit).

Ontogenetická rovina

Ontogenetická rovina má nejbližší k původním psychologickým teoriím domácího násilí. Jeho příčiny hledá totiž v individuálních charakteristikách pachatele, oběti a jejich vzájemné interakce. Koncepce z této dílny předpokládají, že samotný pachatel prošel specifickým ontogenetickým vývojem, pravděpodobně se naučil díky mechanismům sociálního učení řešit stresující a omezující situace agresivním chováním. Do této skupinky patří i stanoviska, že zneuživatelé prošli tíživým dětstvím, sami na sobě okusili traumatizaci násilím. Přímý kontakt jedince s násilím v průběhu jeho dětství je rizikovým faktorem, může odstartovat pochody kriminogeneze (původní oběť se později stává egocentrickým násilníkem) či pochody viktimizeze (oběť přijme životní scénář oběti, násilí akceptuje jako nutnou součást svého života, její zraňování pokračuje tudíž i v dospělosti).

Genderová teorie

Jedna z teorií vzniku domácího násilí, kterou lze nazvat genderová, se zabývá výhradně domácím násilím páchaném muži na ženách a toto chápe v širším kontextu násilí, jež je ve společnosti směřováno vůči ženám ze strany mužů. Dalšími takovými projevy jsou například obchod se ženami, sexuální obtěžování na pracovišti, znásilnění, sexuální zneužívání v dětství, ženská obřízka nebo znásilnění používané ve válce jako „jeden z prostředků boje“. Tato teorie dává domácí násilí do souvislosti s postavením žen ve společnosti, přetrvávajícím patriarchálním modelem rodiny atd. Domácí násilí pak vnímá jako jeden z mnoha projevů diskriminace žen. Zdůrazňuje faktory, které přispívají ke vzniku domácího násilí a jsou povahy celospolečenské, nikoli individuální. Jedná se například o fakt, že na mateřskou dovolenou odchází

v drtivé většině ženy, které se tak dostávají do ekonomicky nevýhodné situace, kdy jsou na svém muži po této stránce závislé. Podobně lze jako jeden z takových faktorů vnímat diskriminaci žen v přístupu k zaměstnání, nižší výdělky atd. Dalším celospolečenským faktorem je i zobrazování ženy v reklamě a vůbec v médiích (používání ženského těla v reklamě přispívá ke vnímání ženy jako zboží) atd.

6. Psychologie oběti

Psychické příznaky oběti domácího násilí

- Zvýšená psychická zranitelnost
- Ztráta sebevědomí
- Ztráta psychické stability
- Pocit bezmoci
- Intenzivní pocit viny
- Sebeobviňování
- Nápadná oddanost vůči trýzniteli
- Emocionální labilita
- Vymizení radosti ze života

- Ztráta osobních perspektiv
- Nedůvěra ve vlastní síly
- Sebedestruktivní ladění
- Depresivita

Oběť i pachatel minimalizují rozsah a stupeň domácího násilí

Proč oběť neodejde nebo proč se znovu vrátí?

- nedostatečná sebedůvěra (...selhala jsem jako manželka, matka, člověk...)
- ekonomická závislost
- zachování rodiny
- pocit viny (...jsem zodpovědná za blaho rodiny...asi ho provokuji k násilí...)
- uvěří slibu násilníka, že se změní
- strach ze šílenství (...nikdo mi nevěří, neuvěří, budou si myslet, že jsem se zbláznila...)
- osamělost (čím více je žena izolovaná, tím více roste závislost na násilníkovi)
- naučené chování (žena násilí považuje za normální součást vztahu)
- názory společnosti (rodinné problémy jsou jen soukromou záležitostí)
- strach ze smrti (při pokusu o odchod nebo při odmítnutí vrátit se násilník vyhrožuje, že zabije svoji oběť nebo její děti nebo sám sebe)

Problematické chování oběti

- **Manipulace**
 - žena vidí realitu pokřiveným způsobem, hledá nějaké vysvětlení
- **Zablokované ventilování vzteku**
 - utíkají před konflikty, neumí vyjadřovat své pocity

- **Disociace**

- otupění prožívání emocí, chrání ji před plným prožíváním bolesti
- různé podoby – vymazání pocitů, amnézie, mnohočetná osobnost

- **Minimalizace násilí**

pro oběti domácího násilí je typická bagatelizace a racionalizace násilí, sebeobviňování a pochyby o sobě samé, strach, stres, nejistota, ztráta sebevědomí, pocity bezmocnosti a studu, sebedestrukce atd.

- **Přílišná ochota vyhovět**

- naučený postup, uplatňuje i vůči jiným autoritám

Tělesné reakce

- svalový stres
- zrychlená dechová frekvence
- bušení srdce
- poruchy spánku (noční děsy, nespavost...)
- nechutenství, nevolnost, ztráta pocitu hladu, či jeho nadměrné zvýšení

Emocionální reakce

- pláč
- úzkost
- strach
- zármutek
- výkyvy nálad
- pocity viny
- bezmoc

- popření události, vytěsnění

Kognitivní reakce

- Opakující se o neodbytné myšlenky
- Neschopnost se soustředit
- Vtíravé představy
- Spojení smyslových vjemů s tělesnými projevy,
- Neschopnost oddělit představy od skutečnosti

Změny chování

- podrážděnost
- výbušnost
- podezíravost
- zvýšená konzumace drog (alkohol, prášky apod.)
- poruchy přijímání potravy

Posttraumatická stresová porucha

- komplex psychologických příznaků, které pramení ze zážitku mimořádné traumatické události
- traumatický zážitek je mimořádně těžký zážitek, který by u většiny lidí vyvolal ochromení, šok, hrůzu nebo jinou formu extrémního stresu, jde o pronikavou tíseň a výrazný stres – ohrožení integrity, člověk to nemůže emočně zvládnout.

7. Vliv DN na psychiku a vývoj dítěte

- **Vývojový**

Zaostávání za normálními dětmi

- **Emocionální**

Neujasněné pocity hněvu, smutku, viny, studu, přílišné či nedostatečné sebeovládání

- **Sociální**

Snížená sociální kompetence, nedostatečná sebeúcta, problémy v interakci, snížená adaptabilita, snížená schopnost samostatného rozhodování

- **Behaviorální**

Agresivní, nekontrolovatelné chování, opakování naučeného násilného chování

- **Děti coby svědci nebo oběti DN**

Vyšší riziko opakování modelu násilného chování v dospělosti, cyklus násilného chování pokračuje v další generaci

8. Psychologie pachatele

Typologie dle Holtzworth-Monroe a Start

Dělí pachatele do 3 typů:

- pachatel, který se dopouští násilí pouze v rodině
- pachatel dysforický/hraniční osobnost
- všeobecně násilný/antisociální pachatel domácího násilí

Charakteristika násilníků

- Osobnost – dr Jekyll a Mr Hyde – dvojí tvář
- Minimalizace a popírání

- Nízká kontrola vnitřních pudů a impulsů
- Výrazné vyjadřování emoce, zvláště vzteku
- Dominantnost pomoci moci a kontroly
- Vyžadující, náročný
- Narcismus
- Žárlivost
- Extrémní přivlastňování druhých
- Nižší sociální dovednosti
- Vyhrožování zabitím
- Vyhrožování sebevraždou
- Rigidní pohled na role partnerů
- Nízké sebevědomí
- Domácí násilí v rodinné historii
- Ponižování
- Asymetrie v chování na veřejnosti a doma
- Nerealistická očekávání od partnera

9. Principy poradenství

- Vyslechnout s porozuměním a bez hodnocení či obviňování
- Postupovat pomalu
- Nesnažit se klienta nutit k rozhodnutí – autonomie klienta
- Nastínit možné varianty řešení, neupřednostňovat jedno z nich
- Pomoci klientovi vyznat se v situaci a hledat perspektivy
- Povzbudit
- Dát malé úkoly
- Nestrašit ale ani neidealizovat – upřímnost a otevřenost
- Doporučit návštěvu policie, lékaře, psychologa atd. – dle potřeby

- Podpora obnovy sebevědomí a vnitřní síly
- Dát pocity bezpečí, podpory a jistoty či spolehnutí se

10. Krizový a bezpečnostní plán

Je-li osoba napadána nebo ohrožována v domácím prostředí je důležité

- Vyhnout se kuchyni (pachatel tam může použít nože, zbraně atd.) a malým prostorům (koupelna, skříňe), kde by ji pachatel mohl snadno zavřít nebo napadnout
- Mít mobil stále u sebe
- Zavolat hned 158, nečekat
- Zamyslet se nad možnostmi, kam je možné utéct
- Po příjezdu policie je nutné vypovědět vše o incidentu a nezapomenout si zapsat jména a služební čísla zasahujících policistů
- Vyhledat zdravotní pomoc v případě zranění
- Informovat lékaře o tom, kdo způsobil zranění
- Pořídit fotografie zranění
- Zavolat na linku důvěry nebo zkontaktovat azylový dům
- Mít informace o místech, kde mohou pomoci
- Požádat sousedy, aby hned volali policii, pokud zahlédnou pachatele u bytu nebo pokud uslyší hluk z bytu
- Poučít děti, aby utekly z bytu a hned přivolaly pomoc, pokud dojde k napadení, v žádném případě by se neměly vmísit mezi oběť a útočníka

Jak se ochránit mimo domov?

- Změnit navyklou cestu domů, do práce atd.
- Zrušit jakýkoliv společný účet, založit si nový u jiné banky

- Vždy mít u sebe mobilní telefon a důležitá tel.čísla

Jak se ochránit v práci?

- Vysvětlit situaci kolegům a nadřízeným
- Dát jim fotografii osoby, která oběť pronásleduje
- Nechodit na oběd, svačinu sama
- Požádat spolupracovníka nebo ochranku, aby vás vždy doprovodili k vašemu autu nebo na autobus (pokud je to možné)
- Pokud pachatel volá nebo posílá emaily do práce, schovat je a ukázat je policii

Jak se ochránit u soudního jednání?

- Sedět co nejdále od pachatele, není nutné s ním ani s jeho rodinou a přáteli hovořit
- Mít doprovod (rodinu, kamaráda)
- Pokud útočník pronásleduje i po odchodu ze soudní síně, okamžitě zavolat policii

Bezpečnostní plán pokud se oběť chystá partnera opustit

- Promyslet, kdo může poskytnout přechodné bydliště a kdo případně může půjčit finanční zdroje
- Odstranění důležitých dokumentů z bytu. To se týká zejména nájemních a kupních smluv k bytu samotnému i k veškerému dalšímu nemovitému majetku.
- Když partneři mají děti, je důležité podat návrh na předběžné opatření na svěřením dětí do výchovy. Spolupracovat s oddělením péče o děti na obecním či městském úřadě.

- Nezapomenout na pas svůj a pas dětí. Pokud má manžel děti v pasu zapsány, upozornit pasové oddělení na skutečnost, že se rozvádí.
- Zablokovat společné účty. Pokud to není možné udělat, pak vybrat konto a peníze vložit na účet znějící pouze na jméno oběti.
- Přesměrovat veškerou poštu z místa bydliště do zaměstnání nebo si vyřídít P. O. Box.
- Je dobré dát partnerovým rodičům najevo (nejlépe formou dopisu), že skutečnost, že se rozvádí, neznamená, že oni přijdou o vnoučata.

Bezpečnostní balíček pro případ nutnosti rychle opustit domácnost

- občanský průkaz, rodný list a rodné listy dětí,
- školní a zdravotní záznamy dětí,
- peníze, vkladní knížky, doklady o pojištění a sporožiru, kreditní karty,
- doklady, které mohou prokázat podíl na společném majetku (např. kupní smlouva, nájemní smlouva, dekret na byt),
- osobní věci, oblečení, oblíbenou hračku dítěte,
- léky,
- adresář se základními adresami, vizitky,
- klíče,
- peníze.

Balíček je vhodné uschovat mimo domácnost nebo alespoň tak, aby jej pachatel nenašel ale přitom jej oběť měla v případě útěku po ruce.

11. Právní aspekty domácího násilí

Ústava a Listina základních práv a svobod jsou právními předpisy nejvyšší právní síly a představují základní východiska českého právního řádu. Listina základních

práv a svobod je dokumentem, který deklaruje, jaká práva a jaké svobody mají být veřejnou mocí chráněny. Taková ochrana by měla být s co největší intenzitou poskytována mimo jiné životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti a v neposlední řadě také rodině. Jakékoliv násilí bezesporu představuje zásah do základních lidských práva a svobod, přičemž nezáleží na tom, jestli je pácháno v rodině nebo kdekoliv jinde. Veřejnou mocí by proto měly být vybudovány účinné mechanismy pro boj s násilím a jeho důsledky včetně násilí domácího.

V České republice máme k dispozici určité právní nástroje, kterými lze domácímu násilí čelit, neděje se tak však vždy efektivně a existuje značná rezerva v možnostech dalšího legislativního řešení. K častému selhání právních nástrojů přispívá také přetrvávající nedostatečné povědomí společnosti i institucí o specifikách domácího násilí. To se stává problematickým zejména tehdy, jedná-li se o instituce v takových situacích intervenující. Neinformovaný a často necitlivý přístup pak může vést ke ztrátě důvěry týrané osoby v instituce jako takové, čímž jsou redukovány i možnosti efektivního řešení.

Páchání domácího násilí má důsledky jednak v oblasti práva veřejného, jednak v oblasti práva soukromého. Rozdíl mezi nimi v podstatě spočívá v tom, že v rámci práva veřejného by měla být iniciativa k řešení situace v rukou státu, zatímco v rámci práva soukromého je iniciativa ponechána na vůli osob, jichž se situace dotýká.

Dopady ve veřejnoprávní oblasti:	Dopady v soukromoprávní oblasti:
Zákon o Policii ČR	Občanský zákoník
Zákon o přestupcích	Občanský soudní řád
Trestní zákon a Trestní řád	Zákon o rodině

Zákon o Policii ČR

Vzhledem k tomu, že často může být přivolání Policie jedinou možností oběti domácího násilí, jak aktuální útok zastavit a ochránit tak své zdraví a život, je užitečné vědět, co můžeme po Policii ČR žádat. Dle § 43 zákona o Policii ČR, má každý právo obrátit se na policistu s žádostí o pomoc a policista je povinen v rozsahu své působnosti takovou pomoc poskytnout. Jedním z úkolů Policie ČR je také chránit bezpečnost osob a majetku a odhalovat a vyšetřovat trestné činy a přestupky.

Na Policii ČR se můžeme obrátit jednak v okamžiku, kdy je nám vyhrožováno fyzickým napadením, jednak tehdy, když útok již bezprostředně hrozí. V průběhu samotné agrese nemusí být vždy pro ohroženou osobu možné přivolat si pomoc, má proto možnost oznámit násilné chování na Policii ČR i poté, co k němu došlo. Ještě dodejme, že podat trestní oznámení nemá pouze osoba poškozená, ale kdokoliv, kdo se o násilném jednání dozví, a to buď na Policii ČR nebo na státním zastupitelství.

Policista ve službě (a za určitých okolností i mimo službu) je povinen v mezích svých kompetencí provést služební zákrok, služební úkon popřípadě opatření nezbytná k provedení služebního zákroku nebo služebního úkonu, je-li páčán trestný čin či přestupek, či existuje-li důvodné podezření z jejich páčání.

Důležité je také vědět, že při jakémkoliv zákroku je povinností policisty dbát cti, vážnosti a důstojnosti osob a nepřipustit, aby jim v souvislosti s prováděním služebních úkonů vznikla bezdůvodná újma a zásah do jejich práv.

Policisté jsou oprávněni:

- **požadovat vysvětlení** od osoby, která může přispět k objasnění situace
- vyzvat výše uvedenou osobu, aby se dostavila na služebnu k podání

vysvětlení

Problematické je, že v situaci domácího násilí bývá podání vysvětlení ze strany násilníka často odpíráno, neboť by si tím mohl způsobit trestní stíhání.

- **zajistit osobu**, která svým jednáním bezprostředně ohrožuje živo nebo zdraví jiných osob nebo majetek anebo byla-li přistižena při páchání přestupku a je zde důvodná obava, že bude v tomto jednání pokračovat (max. na 24 hod.)
- **odebrat zbraň**
- **otevřít byt nebo jiný uzavřený prostor** je-li důvodná obava, že je ohrožen život nebo zdraví osoby nebo hrozí-li větší škoda na majetku
- **rozhodnout o vykázání** ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj (viz. dále)

Podání vysvětlení oběti by mělo probíhat odděleně od násilníka.

Vždy je důležité průběžně sbírat důkazní materiál o násilném jednání, zejména lékařské zprávy, fotografie zranění, úřední záznamy policie atd. Vzhledem k tomu, že policista by o každém svém úkonu měl sepsat úřední záznam, je užitečné vyžádat si kopii tohoto záznamu.

Oprávnění policisty vydat rozhodnutí o vykázání

S účinností od 1.1. 2007 bylo do zákona o Policii ČR včleněno nové ustanovení, umožňující policistovi Policie ČR za určitých podmínek vykázat násilnou osobu z obydlí společně obývaného s ohroženou osobou.

Policista, který je na místo přivolán by měl s pomocí dotazníku SARA DN a šetření na místě (ověření totožnosti, podání vysvětlení ohrožené a násilné osoby atp.), zhodnotit situaci a posoudit, zda jsou dány podmínky pro vydání rozhodnutí o vykázání a popřípadě násilnou osobu vykázat.

Podmínky jsou dány jestliže: na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, lze důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské

důstojnosti.

Vykázat lze násilnou osobu z domu nebo bytu obývaného s ohroženou osobou jakož i z jeho bezprostředního okolí. Součástí vykázání je rovněž zákaz návratu do vymezených prostor. Vykázat lze i násilnou osobu, která není v daném okamžiku na místě zásahu přítomna.

Vykázaná osoba je oprávněna sbalit si věci sloužící k osobní potřebě, dokumenty a cennosti a je povinna neprodleně opustit místo, na které se rozhodnutí o vykázání vztahuje. Je povinna vydat policistovi klíče od společného obydlí. Ve lhůtě 24 hod. je oprávněna vrátit se pro další osobní věci a věci nezbytné pro výkon zaměstnání nebo povolání. Policista vykázanou osobu poučí o možnostech ubytování.

Rozhodnutí o vykázání se vydává na místě, bez projednání věci a musí být do 24 hodin od jeho vydání vyhotoveno písemně. Písemné vyhotovení se doručí vykázané i ohrožené osobě a dalším zainteresovaným institucím (intervenční centrum, OSPOD).

Policista je povinen poučit jak násilnou osobu, tak ohroženou osobu o jejich právech a ohrožené osobě předat kontakty na služby zabývající se pomocí obětem domácího násilí.

Vykázání trvá po dobu **10 dnů**. Tuto lhůtu nelze zkrátit, a to ani se souhlasem ohrožené osoby. Pokud je v této lhůtě podán návrh na vydání předběžného opatření dle občanského soudního řádu (viz. dále), prodlužuje se lhůta do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu.

Policista je povinen ve lhůtě do 3 dnů provést kontrolu dodržování rozhodnutí o vykázání. Pokud by došlo k nedodržení rozhodnutí, vystavuje se osoba, která tak takto jednala, postihu za spáchání přestupku, v případě závažného nebo opakovaného porušení pak ze spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí.

12. Trestné činy, ke kterým dochází v souvislosti s DN, přestupky

Možnosti potrestání pachatele

Jednání pachatele domácího násilí lze dle jeho závažnosti a brutality z právního hlediska rozdělit do tří kategorií:

1. jednání, které není právně postižitelné
2. přestupky proti občanskému soužití dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích
3. trestné činy dle zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Jednání, které není právně postižitelné

Zde se bude jednat o minimum případů zejména psychického či ekonomického násilí. Spíše půjde o počínající domácí násilí, kdy ještě ani oběť nemusí vnímat, že je něco v nepořádku. V praxi se však často setkáváme s tím, že není postihováno ani jednání, které již lze považovat za přestupek či dokonce trestný čin a to například z důvodu nedostatku důkazů. Tyto dvě situace však nelze zaměňovat. Pokud nelze např. trestný čin pachateli prokázat, hledí se na něj sice jako na nevinného, avšak není vyloučeno, že pokud se důkazy o spáchaném násilí objeví později, může být pachatel trestně stíhán (pokud mezi tím nedošlo k promlčení trestnosti činu). Nejproblematictější je v praxi stíhání psychického násilí, které je nejobtížněji prokazatelné.

Přestupky proti občanskému soužití dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, definuje ve svém § 2 pojem přestupku jako „zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek

výslovně označeno v tomto nebo jiném zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin“.

Na případy domácího násilí se vztahují **přestupky proti občanskému soužití upravené v § 49 odst. 1 zejména písm. a) a c)**. Podle tohoto ustanovení se přestupku dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch (v tomto případě pachateli hrozí pokuta až 1000 Kč), nebo kdo úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním (za toto jednání lze uložit pokutu až 3000 Kč).

Zákon o přestupcích upravuje také řízení o přestupcích, tedy postup při jejich vyřizování. Podpůrně zde platí správní řád (postupuje se podle něj v případě, kdy zákon o přestupcích konkrétní postup nebo práva účastníků neupravuje). Bohužel, výše zmíněné přestupky proti občanskému soužití spáchané v případech domácího násilí spadají mezi tzv. **přestupky návrhové (§ 68)**, což znamená, že řízení o nich lze zahájit pouze na návrh poškozeného. Návrh lze podat do 3 měsíců od doby, kdy se navrhovatel dozvěděl o jeho spáchání nebo o postoupení správnímu orgánu orgány činnými v trestním řízení. Bohužel z toho vyplývá také **povinnost navrhovatele uhradit náklady řízení (§ 79)** pokud např. nebylo spáchání přestupku pachateli prokázáno. Náklady řízení činí minimálně 1000 Kč, zvyšují se, pokud je v řízení přibrán znalec atd.

Pokud se domácí násilí přímo dotýká **nezletilého dítěte**, může být jednání pachatele posouzeno podle § 28 odst. 1 písm. e) přestupkového zákona (pokud se nejedná o trestný čin týrání svěřené osoby). Podle tohoto ustanovení se přestupku dopustí ten, kdo v úmyslu ponížít lidskou důstojnost nezletilého dítěte použije vůči němu nepřiměřeného opatření. Za toto jednání mu hrozí pokuta do výše 10 000Kč. V tomto

případě je přešupek vyšetřován z úřední povinnosti (i bez návrhu) a případnému navrhovateli tedy nehrozí, že bude muset uhradit náklady řízení.

Odpovědnost za přešupek zaniká a nelze jej tedy projednat, pokud od jeho spáchání uplynul jeden rok. Do této doby se nezapočítává doba, po kterou se pro daný skutek vedlo trestní řízení.

Trestné činy páchané v souvislosti s domácím násilím

Nejprve je třeba předeslat, že trestní zákon (č. 140/1961 Sb.) ani jiné obecně závazné právní předpisy neobsahují definici domácího násilí. V trestním právu se v těchto případech nejvíce uplatní skutková podstata trestného činu **týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a**. V případech domácího násilí však může docházet i k dalším trestným činům, o kterých se zmíníme dále.

Připomeňme, že **trestným činem** je skutek, který jednak **naplňuje znaky některé ze skutkových podstat** upravených ve zvláštní části trestního zákona (formální stránka) a zároveň vykazuje „**vyšší než nepatrný stupeň společenské nebezpečnosti**“ (materiální stránka). Posuzování stupně společenské nebezpečnosti vychází ze soudní judikatury a posuzuje se různě u jednotlivých typů trestné činnosti. Např. v případě ublížení na zdraví se vyžaduje, aby poškozený byl následkem činu omezen v obvyklém způsobu života nejméně sedm dní apod.

➤ Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě - § 215a

Tato skutková podstata je zakotvena trestním zákoně s účinností od 1. 6. 2004. Trestného činu se dopustí **ten, kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě**. Pachatel může být potrestán odnětím

svobody až na tři léta. Spáchá-li tento čin zvláště surovým způsobem nebo na více osobách, nebo pokračuje-li v páchání tohoto trestného činu po delší dobu, může být pachatel potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. Tato skutková podstata zahrnuje většinu jednání, která spadají pod pojem domácí násilí. Ve většině případů už tedy není třeba stíhat jednotlivé útoky jako ublížení na zdraví a podobně, jak tomu bylo dříve. Tato skutková podstata však nezahrnuje zejména situace, kdy pachatel a oběť spolu nežijí, ale oběť je ze strany pachatele přesto neustále pronásledována a napadána. Důležité je, že k trestnímu stíhání tohoto trestného činu není třeba souhlasu poškozeného ve smyslu § 163 trestního řádu (viz dále).

➤ **Další trestné činy páchané v souvislosti s domácím násilím**

Někdy je jednání pachatele domácího násilí orgány činnými v trestním řízení kvalifikováno jinak než jako výše uvedené týrání. Může se jednat o situaci, kdy z důvodu **nedostatku důkazů** není možné pachateli tento čin prokázat, ale důkazy postačují např. k prokázání méně závažného trestného činu. Níže uvedené skutkové podstaty se uplatní i v případech, kdy pachatel a oběť již **spolu nežijí** nebo vůbec spolu v jedné domácnosti nežili (např. násilí v intimním vztahu mladých lidí, kteří spolu „chodili“). Také se může jednat o případ, kdy dochází k tzv. **souběhu více trestných činů**, např. výše uvedeného týrání s trestným činem znásilnění.

Jedná se zejména o tyto skutkové podstaty trestných činů:

- **násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci** (§ 197a) - zjednodušeně řečeno se jedná o vyhrožování,
- **vydírání** (§ 235),
- **ublížení na zdraví** (§ 221 a § 222 těžká újma na zdraví),
- **omezování osobní svobody** (§ 231),
- **zbavení osobní svobody** (§ 232), útisk (§ 237),

- porušování domovní svobody (§ 238),
- porušování tajemství dopravovaných zpráv (§ 239 odst. 1),
- pomluvy (§ 206 odst. 1),
- neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru (§ 249 odst. 2) - zejména případy vyhazování oběti z bytu,
- znásilnění (§ 241),
- vraždy (§ 219) a dalších trestných činů.

Na nezletilých dětech se pachatel domácího násilí může dopustit zejména těchto trestných činů:

- týrání svěřené osoby (§ 215),
- ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217),
- zanedbání povinné výživy (§ 213),
- pohlavního zneužívání (§ 242) a dalších.

V poslední době jsme zaznamenali případy, kdy byl pachatel domácího násilí obviněn mimo jiné z trestného činu týrání svěřené osoby, kterého se dopustil na svém dítěti tím, že dítě bylo svědkem násilí páchaného na matce. Orgány činné v trestním řízení tak uznaly fakt, že sledování domácího násilí má na psychiku dítěte stejný vliv, jako by bylo samo týráno.

Trestní řízení

Trestní oznámení (stejně jako oznámení o podezření ze spáchání přestupku) může podat kdokoli. Oznámení **musí být** v souladu s § 158 odst. 1 trestního řádu **přijato** vždy, a to kterýmkoliv výkonným útvarům policie nebo státním zastupitelstvím. Pokud tedy oznamovatel přijde na jiné oddělení policie, než které je příslušné dle místa spáchání činu, nemůže být odmítnut (což se v praxi někdy nepřímo děje).

Trestní oznámení **nemá žádné zákonem stanovené náležitosti**. Může být učiněno ústně do protokolu i písemně. Pokud podáváme trestní oznámení písemně, měli bychom uvést údaje o tom, kdo je činí, komu je adresováno a čeho se týká, dále vyličení nejdůležitějších skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a případně uvedení toho, jaký trestný čin v popsáném jednání spatřujeme. Pokud je nám známo, jaké existují o činu důkazy (např. svědci), měli bychom je také označit.

V případech domácího násilí však musíme vždy zvažovat, zda je vhodné, abychom sami podávali trestní oznámení. Musíme si uvědomit, že nejdůležitějším svědkem činu je samotná oběť, která by měla být s tímto naším krokem alespoň seznámena. Může se totiž stát, že oběť není připravena se vším vyjít na světlo a bez dostatečné podpory může např. odmítnout vypovídat. Pokud nakonec bude řízení zastaveno, může se dostat do ještě složitější situace. Je tedy vhodné oběť podpořit v tom, aby trestní oznámení podala sama. To se týká i příbuzných oběti a dalších osob, které jí chtějí pomoci.

Jako poradci navíc musíme zachovávat důvěrnost, se kterou se nám oběť domácího násilí svěřila. Ačkoli v případech trestního řízení je možné prolomit mlčenlivost o osobních údajích klienta, je nutné tuto otázku vždy pečlivě zvažovat. V některých případech ale naopak má každý (včetně pracovníků poraden a azylových domů) povinnost trestný čin ohlásit policii či pokud je to možné, přerušit jeho páchaní. Tyto případy upravují § 167 (**nepřekažení trestného činu**) a § 168 (**neoznámení trestného činu**) trestního zákona. Pokud toto neučiníme, vystavujeme se možnému trestnímu stíhání. Jedná se zejména o případy, kdy se dovíme o spáchání trestného činu týrání svěřené osoby nebo vraždy. Oznamovací povinnost v tomto případě nemá pouze advokát nebo duchovní registrované církve či náboženské společnosti. Pokud se dovíme, že se připravuje spáchání výše uvedených trestných činů nebo také trestného činu znásilnění či pohlavního zneužívání, máme povinnost tomu zabránit např. včasným oznámením. Může se jednat zejména o případy, kdy nám např. žena sdělí, že manžel zneužívá jejich dítě, a můžeme se domnívat, že v tom bude dále

pokračovat. I v takovém případě je však vhodné nejprve se pokusit přesvědčit klientku, aby vše ohlásila sama.

Trestní stíhání zahájí vyšetřovatel tehdy, nasvědčují-li okolnosti tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba (§ 158 odst. 1 trestního řádu). Pokud se trestní oznámení týká násilí v rodině, je podmínkou zahájení trestního stíhání a pokračování v něm **výslovný souhlas poškozené osoby** (§ 163 trestního řádu). Například manželka musí vyslovit písemně nebo ústně do protokolu svůj souhlas se stíháním manžela, spáchal-li na ní trestný čin ublížení na zdraví či znásilnění. Souhlas s trestním stíháním může vzít poškozený výslovným prohlášením kdykoliv zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě – toto ustanovení umožňuje poškozenému na jedné straně zastavit trestní stíhání tehdy, kdy on sám vnitřně cítí, že už nechce, aby soud pachatele trestal, na druhé straně otvírá toto ustanovení prostor pro nátlak ze strany pachatele či advokáta. Výslovně odepřený souhlas ke stíhání přitom již nelze znovu udělit. **Výjimkou je trestný čin týrání osoby žijící ve společném bytě nebo domě** (§ 215a), na který se nevztahuje § 163 a u nějž není k trestnímu stíhání pachatele třeba souhlasu poškozené osoby.

Podle § 100 odst. 2 trestního řádu je svědek oprávněn **odmítnout vypovídat**, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu nebo druhu a jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem považoval za újmu vlastní. Nebezpečím trestního stíhání se rozumí nejen potencionální možnost, že bude trestní stíhání proti této osobě zahájeno, ale i riziko, že svědek blízké osobě přitíží i v řízení již probíhajícím či dokonce již pravomocně skončeném. O právu odepřít výpověď musí vyslyšající vždy svědka poučit.

➤ **Možnosti omezení svobody pachatele podle trestního řádu**

- **zadržení** (§ 75 a § 76 trestního řádu) - v případě neodkladnosti, pokud je dán některý z důvodů vazby (maximálně na 48 hodin)

- Obviněný může být vzat do **vazby** podle § 67 trestního řádu tehdy, jestliže jsou zde konkrétní skutečnosti, které odůvodňují obavu, že:
 - a) uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak vyhnul trestnímu stíhání nebo trestu, zejména nelze-li hned zjistit jeho totožnost, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest (tzv. úteková vazba);

 - b) bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (tzv. koluzní vazba);

 - c) bude pokračovat v trestné činnosti, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (tzv. vazba předstižná). Podle judikatury je obava, že obviněný bude pokračovat v trestné činnosti téže povahy, dána nejen při nebezpečí, že obviněný bude opakovat stejný trestný čin, ale i tehdy, hrozí-li, že spáchá trestný čin téže povahy.

13. Postavení poškozené/ho v trestním řízení

Poškozený je v trestním řízení podle § 43 trestního řádu definován jako **ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná újma**. Touto škodou se tedy nerozumí jen škoda majetková, ale i morální újma,

způsobená například trestnými činy proti lidské důstojnosti. V tomto postavení se tedy často nacházejí oběti domácího násilí.

Práva poškozené osoby

- nejpozději do zahájení dokazování při hlavním líčení **uplatnit u soudu nárok na náhradu škody** na pachateli
- **činit návrhy na doplnění dokazování** (tedy i klást otázky obžalovanému a svědkům)
- **nahlížet do spisů**
- **zúčastnit se hlavního líčení** a veřejného zasedání konaného o odvolání
- **pronést závěrečnou řeč**
- dát se **zastupovat zmocněncem** - to může být kdokoliv, i osoba bez právního vzdělání
- podat **stížnost** proti usnesení o odložení věci, **žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení** nebo závady v postupu policejního orgánu.

14. Rozvod manželství v případech domácího násilí

- „sporný“ - § 24 zákona o rodině
- „nesporný“ neboli „smluvený“ - § 24a zákona o rodině

Podmínky pro nesporný rozvod

- oba manželé se chtějí rozvést, jeden z nich podá žalobu, druhý se k návrhu připojí
- manželství trvalo alespoň jeden rok

- manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí
- smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a práv a povinností společného bydlení s úředně ověřenými podpisy
- soudem schválená dohoda o výchově a výživě nezletilých dětí po rozvodu

Jsou-li tyto podmínky splněny, soud nezkoumá příčiny rozvratu manželství a manželství rozvede.

Sporný rozvod

- manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití
- před rozvodem rozhodne soud podle § 26 zákona o rodině, resp. § 176 občanského soudního řádu o tom, komu bude po rozvodu dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu

O rozvodu manželství soud rozhoduje rozsudkem, proti němuž je možné podat odvolání.

V obou případech je tedy nutné podat dva návrhy (pokud mají manželé nezletilé děti) – žalobu o rozvod a návrh na úpravu výchovy a výživy. Návrhy se budou lišit po obsahové stránce. V případě nesporného rozvodu není třeba uvádět příčiny rozvratu manželství, oproti tomu návrh na úpravu výchovy a výživy bude formulován s ohledem na cíl uzavřít před soudem dohodu.

V případech domácího násilí se v drtivé většině případů uplatňuje klasický „sporný rozvod“. (Zákon upravuje také tzv. rozvod ztížený, kdy jeden z manželů může po určitou dobu rozvodu bránit, tato varianta se v praxi příliš neuplatňuje.)

Rozhodování o výchově nezletilých dětí

Nejen v případech rozvodu manželství, ale i když rodiče dítěte manželé nejsou, je často třeba upravit svěřeni dítěte do výchovy jednoho z nich a stanovení výživného druhému rodiči. Zákon o rodině upravuje tyto varianty úpravy výchovy nezletilých dětí:

- **společná výchova**
- **střídavá výchova** (§ 26 odst. 2 zákona o rodině)
- **svěřeni do výchovy jednoho z rodičů**

Při rozhodování o výchově musí soud vzít v úvahu především zájem dítěte, jeho citovou orientaci. Dále zkoumá životní poměry rodičů, jejich výchovné schopnosti a to, jak jsou či nejsou zodpovědní. V § 26 odst. 5 zákona o rodině je výslovně uvedeno, že soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní. Soud by měl vzít také v úvahu, v jakém prostředí je dítě zvyklé vyrůstat a jak je na své dosavadní okolí vázáno.

Stanovování výživného

Pro stanovení výše výživného neexistuje žádný matematický „vzoreček“, záleží zejména na úvaze soudu, který rozhoduje podle odůvodněných potřeb oprávněného a možností, schopností a majetkových poměrů povinného.

Podle § 85 zákona o rodině trvá vyživovací povinnost rodičů k dětem do té doby, pokud nejsou schopny žít se samy. I když tedy dítě nabývá osmnáctým rokem zletilosti, vyživovací povinnost rodiče tímto rokem nekončí, pokud dítě není schopno samo se žít.

Soud může přiznat výživné pro nezletilé děti pouze za dobu maximálně tří let zpětně ode dne uplatnění nároku u soudu. (Zletilým lze výživné přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení.)

Předběžná opatření o výchově nezletilých dětí

Je obecně známo, že české soudy rozhodují pomalu. V případech domácího násilí, kdy pachatel hrozí oběti únosem dítěte, nebo dokonce dítě z její péče odebere a odmítá jí umožnit kontakt, je potřeba řešit situaci velmi rychle. K tomu slouží institut tzv. předběžných opatření podle občanského soudního řádu. V rámci předběžného opatření soud nerozhoduje o meritu věci, nýbrž se jím pouze prozatímně upravují poměry účastníků řízení tam, kde je toho třeba. Předběžné opatření má tedy dočasný charakter a slouží k úpravě poměrů do té doby, dokud není zahájeno řízení o věci. Z hlediska situací domácího násilí, kde jsou přítomny děti nás zajímá především § 76, podle kterého může být účastníku řízení mimo jiné uloženo, aby

- platil výživné v nezbytné míře
- odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud
- něco vykonal, něčeho se zdržel nebo něco snášel

Předběžné opatření vydává soud na návrh nebo právě v případě nezletilých dětí i bez návrhu. Pro vydání rozhodnutí má lhůtu 7 dní. Rozhoduje formou usnesení.

Je důležité si uvědomit, že soud během sedmi dnů nemá dostatek času pro výslech svědků a provádění rozsáhlého dokazování, je proto třeba návrh doplnit co největším množstvím listinných důkazů.

Ve věcech nezletilých dětí soud obvykle na základě návrhu na vydání předběžného opatření zahájí rovnou i řízení ve věci samé. V ostatních věcech je třeba následně podat návrh na zahájení řízení.

Styk dítěte s rodičem, se kterým nežije ve společné domácnosti

Dítě má ze zákona i dle Úmluvy o právech dítěte právo na styk s oběma rodiči. Toto právo by však nemělo být vykládáno jako povinnost a pokud je styk s rodičem v rozporu se zájmem dítěte, může dokonce soud rozhodnout o jeho zákazu. Mohou nastat tyto situace:

- rodiče se na průběhu styku domluví nebo rodič nemá zájem se s dítětem stýkat – není třeba nic soudně upravovat ani pro dobu po rozvodu manželství (zákon to nevyžaduje)
- jeden z rodičů nedodrží dohodu o styku s dítětem – je třeba podat k soudu návrh na jeho úpravu (to je možné navrhnout již v rámci řízení o svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů)
- rodič dítěti ubližuje – je třeba podat návrh na zákaz styku s dítětem

Návrh v těchto věcech může podat druhý rodič nebo sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany, který dítě pak v řízení zastupuje.

15. Problematika bydlení v případech domácího násilí

Práva ke společnému bytu nebo domu se odvozují jednak od toho, zda k nemovitosti existuje vztah vlastnický či nájemní, jednak od vztahu mezi osobami, které spolu žijí. Jinak je tomu v případě manželů, druha a družky nebo rodičů a dospělých dětí. Současná právní úprava problematiky bydlení není soustředěna na jednom místě v zákoně, upravuje ji řada institutů v rámci občanského zákoníku. Často se jedná o vztahy složité a situaci neusnadňuje ani tlak na oběť, který je na ni vyvíjen když setrvává ve společném obydlí. Jak známo, české soudy nepracují nejrychleji, což značnou měrou přispívá k prodlužování existenční nejistoty oběti.

Pokud jsou násilná osoba a oběť ve vztahu manželství, může dojít k následujícím situacím:

1) Vlastnické právo k nemovitosti

- společné obydlí nabyli manželé do osobního vlastnictví za trvání manželství; v tomto případě spadá do tzv. „**společného jmění manželů**“ (SJM); vypořádání SJM se provede buď dohodou v rámci nesporného rozvodu nebo rozhodnutím soudu po rozvodu sporném
- společné obydlí nabyl jeden z manželů do osobního vlastnictví před uzavřením manželství; nespadá do SJM, manžel, který není vlastníkem obývané nemovitosti má však za trvání manželství právní důvod k bydlení odvozený od existence manželství
- společné obydlí je družstevní byt; je třeba rozlišovat, zda jej manželé nabyli za trvání manželství či jej nabyl jeden z nich před uzavřením manželství; pokud jej nabyl jeden z nich před uzavřením manželství, společný nájem družstevního bytu manžely zanikne rozvodem a dalším výlučným nájemcem bytu bude ten z manželů, který jej nabyl před uzavřením manželství, druhý z manželů má však nárok na nalezení bytové náhrady; pokud byt nabyli za trvání manželství manželé společně, je třeba provést vypořádání, a to buď dohodou nebo v rámci soudního řízení

2) Nájemní vztah k nemovitosti

- nájemní vztah vznikl jednomu z manželů před uzavřením manželství; v tomto případě vzniká okamžikem uzavření manželství tzv. „**společný nájem bytu manžely**“; vypořádání společného nájmu a určení dalšího výlučného nájemce může být předmětem dohody v rámci nesporného rozvodu nebo rozhodnutí soudu po rozvodu manželství (výjimečně zaniká společný nájem bytu manžely i v průběhu manželství, a to buď

rozhodnutím soudu nebo trvalým opuštěním společné domácnosti jedním z manželů)

- nájemní vztah vznikl jednomu z manželů či oběma za trvání manželství; situace je v podstatě stejná jako v předchozím případě, vznikne společný nájem bytu manžely, a to okamžikem uzavření nájemní smlouvy; je však nezbytné, aby spolu manželé v okamžiku uzavření nájemní smlouvy trvale žili

Pokud se jedná o partnerský vztah, může vzniknout tzv. „**podílové spoluvlastnictví**“, které zakládá stejná práva obou partnerů k nemovitosti. Faktický vztah partnerství nehraje ve jejich spoluvlastnickém vztahu roli. Mezi partnery může vzniknout tzv. „společný nájem bytu“, který zakládá pro oba z nich stejná práva a stejné povinnosti. Ke zrušení může dojít buď dohodou nebo soudním rozhodnutím.

V případě rodičů a dospělých dětí se většinou jedná o případ, kdy byt je ve vlastnictví nebo nájmu rodičů a děti v něm bydlí na základě jejich souhlasu. U dětí, vůči kterým mají rodiče vyživovací povinnost je jejich právo sdílet s nimi jejich obydlí odvozeno od existence této vyživovací povinnosti. Často se také vyskytuje situace, kdy rodiče darují dům dětem, vymíní si však zřízení věcného břemene, na základě kterého v domě žijí až do své smrti.

Obecně lze říci, že osoba, které nesvědčí žádné právo k bytu nebo domu a bydlí v něm tedy na základě souhlasu jiné osoby, které toto právo svědčí a neexistuje mezi nimi vyživovací povinnost, může být z bytu vystěhována bez nároku na bytovou náhradu. V případě, že se chová agresivně, je možné ji svémocí z bytu vystěhovat.

Důležitou roli zde hraje také zásada zakotvená v § 3 občanského zákoníku, která říká, že výkon práv a povinností nesmí být proti dobrým mravům. Tato zásada by měla být korektivem užívaným soudy při aplikaci práva a měla by se odrážet například v upuštění od povinnosti hledání bytové náhrady násilné osobě.

16. Předběžné opatření na vykázání násilné osoby

V souvislosti s problematikou výchovy nezletilých dětí byl osvětlen obecný význam institutu předběžného opatření, obsaženého v procesní normě občanského práva, tedy v občanském soudním řádu (dále jen OSŘ). Zákonem č. 135/ 2006 Sb., účinným od 1.1. 2007, bylo do tohoto předpisu v podobě § 76b včleněno nové předběžné opatření na vykázání násilné osoby.

Dikce zákona zní: *„Je-li jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, může předseda senátu předběžným opatřením uložit účastníku, proti kterému návrh směřuje, zejména aby*

- a) dočasně opustil byt nebo dům společně obývaný s navrhovatelem (dále jen "společné obydlí"), jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo do něj nevstupoval,*
- b) se zdržel setkávání s navrhovatelem a navazování kontaktů s ním.“*

Z toto vyplývá, že oproti vykázání dle zákona o policii lze uložit tímto předběžným opatřením násilné osobě také povinnost zdržet se setkávání a navazování kontaktů s obětí.

Předběžné opatření na vykázání trvá standardně po dobu 1 měsíce, může však být na návrh prodlouženo, a to až na 1 rok. To však pouze za podmínky, že je podán návrh na rozhodnutí ve věci samé (např. na rozvod manželství, na vyklizení atd.). O prodloužení doby trvání předběžného opatření rozhoduje předseda senátu, a to na základě několika kritérií, např. toho, zda ohrožení navrhovatele trvá.

Je třeba uvědomit si, že o vydání předběžného opatření je rozhodováno bez slyšení účastníků, tudíž musíme shromáždit co nejvíce listinných důkazů prokazujících

násilí. K návrhu na vydání předběžného opatření na vykázání není třeba skládat finanční jistinu, jako je tomu u některých jiných předběžných opatření. Je však třeba zaplatit soudní poplatek ve výši 500,- Kč. Pokud se jedná o finančně potřebnou klientku/klienta, můžeme zažádat o osvobození od soudních poplatků. Na závěr ještě dodejme, že vydání předběžného opatření na vykázání není podmíněno předchozím policejním vykázáním.

Použité prameny

Platné právní předpisy:

- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR.,
- usnesení předsednictva České národní rady č.2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR,
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník,
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí,
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon,
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád),
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích,
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád,
- zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky,
- zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii,
- zákon č. 135/2006 Sb., změna zákonů v oblasti ochrany před domácím násilím,
- zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

se všemi předpisy je třeba pracovat v aktuálním znění

Literatura:

- **Fiala, J. a kol.:** Vlastnictví a nájem bytů. Linde: Praha, 2000.
- **Pikálková, S.:** Násilí v rodině ve světle zahraničních výzkumů In.: **Pikálková, S.:** Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině, Praha, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004
- **Prokop, M. a kol.:** Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, Liga lidských práv, Brno, 2004

Internet:

www.domacinasili.info

Doporučená literatura

Voňková J.: Vaše právo! , ProFem, Praha, 2002